

Tullio Vorano

SREDNJE ŠKOLSTVO U LABINU DO 1945.

Potreba za srednjim školama pojavila se izrazitije u labinskoj sredini dvadesetih godina ovoga stoljeća. Pritom treba uzeti u obzir da se pod srednjim školama podrazumijevalo poučavanje djece od V., odnosno VI., do VII. ili VIII. razreda.

Nižim srednjim obrazovanjem bili su obuhvaćeni učenici od 10. do 14. godine života i u pravilu je trajalo 3 godine. Bile su to škole koje su usmjeravale učenike u određenu struku ili obrt (Scuole di avviamento professionale). Pravo upisa imali su učenici sa završenim IV. razredom osnovne škole.

Drugi vid, također trogodišnjega srednjoškolskog obrazovanja, obuhvaćao je učenike od navršene 14. godine života. Te su škole nazivane Dopunske škole za učenike u privredi: šegrte, naučnike, radnike (Scuole complementari per apprendisti). Pravo upisa imali su, dakle, učenici s navršenih 14 godina života i završenih 5 razreda osnovne škole. Postojalo je i više srednjoškolsko obrazovanje u Institutima koje je trajalo 5 godina.

U Labinu su do 1945. bila zastupljena samo prva dva oblika srednjeg obrazovanja.

SREDNJA STRUČNA ŠKOLA

Službeni zahtjev za otvaranje niže srednje škole u Labinu uputila je Općina Kraljevskoj vladi 25. 10. 1924. O razlozima za otvaranje takve škole govori dopis ing. Renata Pensa, direktora Kraljevske industrijske škole u Gorici, upućen 15. 05. 1925. Inspektoratu za industrijsko obrazovanje pri Ministarstvu za privredu u Rim, na njegov upit. U dopisu je navedeno da Labin ima 1.600 stanovnika, odnosno cijela općina 16.000, i da je sa svijetom povezan lukom Rabac i željezničkom stanicom Pazin koja je dostupna autobusnom linijom. Spomenuto je nadalje da grad ima petogodišnju osnovnu školu i Dopunski tečaj (Corso integrativo) - ukupno 320 učenika i 9 nastavnika. Pored toga, na području općine djelovalo je još 20 osnovnih škola s ukupno 52 razreda, 1.780

učenika i 46 nastavnika. Rudarstvo (rudnici u Krapnu, Vinežu i Štrmcu) je naznačeno kao osnovna privredna grana. Sve veći zamah dobivala je i iskopna industrija boksita. Dakle, upravo za potrebe sve značajnije rudarske privrede i radi omogućavanja daljnjeg školovanja mladih, ukazivano je Ministarstvu na nužnost otvaranja srednje industrijske škole u Labinu, za učenike i učenice. Predlagano je i moguće sjedište škole: zgrada ex Negri - općinsko vlasništvo, ili zgrada Općine, s tim da se iz nje iseli osnovna škola. Prednost je davana prvoj soluciji, a predložena su prihvatljiva rješenja za pronalaženje potrebnih kadrova i financiranje.

Posredovanje i mišljenje goričke škole bilo je prihvaćeno i još iste, 1925. godine, došlo je zaista do otvaranja srednje škole u Labinu.

Grof dr. Carlo Mistruzzi, prefektov komesar u Labinu podnio je 4. 01. 1926. vrlo opsežan izvještaj novoosnovanom Općinskom vijeću. U njemu si prisvaja, dobrim dijelom vjerojatno s pravom, zasluge za otvaranje srednje škole u Labinu. On navodi da se već duže osjećala potreba za takvom školom, a zakonske mogućnosti stvorio je Kraljevski dekret broj 2.523 od 31. 10. 1923. kojim je uređeno industrijsko obrazovanje u Kraljevini Italiji. Mistruzzi tvrdi da je sa svojim namjerama upoznao Benellija, državnog podsekretara za privredu i predsjednika Međuminista-rske komisije za Istru, dobivši od njega podršku. Slična obećanja dobio je i od državnog podsekretara za financije Spezzottija. Dekretom Ministarstva za privredu broj 8.289 od 25. 09. 1925. Labinu je dodijeljena značajna svota od 50.000 lira za otvaranje srednje škole. Školu je svečano otvorio grof Mistruzzi 1. 12. 1925. na osnovu odobrenja državnoga podsekretara Balbija. Puni naziv škole glasio je: Kraljevska stručna škola u Labinu (Regia scuola d'istruzione professionale di Albona).

Škola je otvorena u zgradi ex Negri, u današnjoj ulici G. Martinuzzi 15 (tada 204). Njen prvi upravitelj bio je ing. Galliano Paliaga, s honorarom od 1.200 lira mjesečno, a prvi nastavni kadar sačinjavali su: dr. Millevoi, dr. Lazzarini, dr. DžAndri, dr. Sfecich, Martinuzzi, Catalano, Verbana, Bellemo.

U šk. g. 1925./26. upisan je 31 učenik. Škola je imala 3 razreda, radionicu za praktičnu nastavu za učenike profila kovači, stolari, limari, radionicu-krojačnicu za učenice, kuhinju i blagovaonicu.

Planiranje, kako je rečeno, osigurano je preko Ministarstva za privredu u razmjeru od oko 80%, dok je preostali dio padao na teret općine Labin. Ugljenokopi su osiguravali 4.000, a boksitno društvo "SAMT" 2.000 lira.

Predmeti poučavanja bili su sljedeći: talijanski jezik, povijest, zemljopis, prava i dužnosti, trgovačko dopisivanje, aritmetika, geometrija, osnovi računovodstva, osnovi nauke i tehnologije, prostoručno, geometrijsko, nacrtno i stručno crtanje, praktične vježbe.

Treba napomenuti da je prije otvaranja ove škole djelovao u Labinu od 1921. godine drugi vid srednjeg obrazovanja, također u zgradi ex Negri, pod

nazivom Dopunska škola za učenike u privredi (Scuola complementare per apprendisti).

Prilikom otvaranja srednje stručne škole općina Labin preuzela je sljedeće obveze:

1. Osiguranje potrebnog prostora
2. Nabavu potrebnog namještaja
3. Policu osiguranja od požara
4. Snabdijevanje strujom, vodom i ogrjevom
5. Osiguranje učenika i nastavnika za slučaj nesreće na poslu
6. Plaćanje školskog podvornika
7. Godišnje polog od 2.000 lira na ime školskih pristojbi kako bi učenici bili oslobođeni njihova plaćanja.

Već iduće, 1926. godine za otvaranje drugog razreda bilo je potrebno osigurati još tri prostorije i to za "radionicu za ženske radove", "radionicu za žensko domaćinstvo" i kabinet za fiziku i kemiju koji je trebao ujedno služiti za biblioteku i tajništvo.

Nastavna pomagala bila su jednostavna, a od njih su ponajviše korištene zidne karte s prikazom određene materije. Radionica za stolare, limare i kovače bila je dobro opskrbljena osnovnim alatom. Škola je uspjela dobiti na posudbu od vojnih vlasti rabljeni avionski motor tipa FIAT A 12.

Školski podvornik dobivao je mjesečnu plaću od 140 lira i imao je na raspolaganju mali stan. Dana 4. 10. 1927. za podvornicu je natječajem postavljena Letizia Manzin.

Direktor škole je u svom "Didaktičkom izvješću" povoljno ocijenio prvu godinu rada, unatoč početnim teškoćama. Od 31-og upisanog, 1 učenik je napustio školu jer je njegova porodica odselila, a od preostalih, 20 ih je uspješno savladalo godinu. Njima su svečano uručene svjedodžbe 10. 07. 1926. pred svim nastavnicima i predstavnicima općine.

Osnovni nedostatak škole bio je taj što je bila tretirana kao "slobodna škola" (scuola libera), tj. nije bila izjednačena (non pareggiata) sa sličnim školama, pa je zbog toga pozvana i odgovarajuća ministarska inspekcija. Inspekcija je u osnovi izrazila povoljno mišljenje, uz sljedeće uvjete:

1. Povećati broj učionica kako bi se mogla prihvatiti cjelokupna školska populacija
2. Otvoriti još jednu radionu kako bi mogle odvojeno djelovati radione za željezo i drvo
3. Zaposliti još jednog nastavnika za opće obrazovanje
4. Raspisati natječaj za sva postojeća nastavna mjesta kako bi izabrani nastavnici mogli dobiti status stalnog nastavnika.

Gradonačelnik Labina, grof i barun Giuseppe Lazzarini, je u svom dopisu od 15. 06. 1928. prihvatio postavljene uvjete i obavijestio da je započeta gradnja dvorišta za rekreaciju i fizički odgoj učenika. No uskoro je ovaj postupak obustavljen, a uskraćena je i vladina financijska potpora, tako da je već u srpnju 1928. škola zatvorena. Tajnik i ujedno blagajnik-ekonom škole Francesco Verbana predao je inventar škole 28. 07. 1928. Te 1928. godine nastavnici su bili: ing. Galliano Paliaga (direktor), dr. Luigi d'Andri, Francesco Verbana, Vincenzo Catalano, Giorgio Bobban, Francesco Antoni, prof. Tilde Giacomoni, Iole Paliaga, Egidio Bellemo i Maria Cattaro. Njihov tjedni nastavni fond kretao se od 6 do 35 sati, a vrijednost satnice iznosila je 24,75 lira tako da im se plaća kretala od 148,50 do 866,25 lira brutto, odnosno od 126,70 do 779,80 lira netto. Direktor je dobivao 1.595 lira brutto, odnosno 1.435,85 netto.

Broj učenika kretao se u prvom trogodištu ovako:

1925./26. šk. g. - 31 upisan u I. razred

1926./27. šk. g. - između 20 i 30 upisanih u I., 20 u II. razred

1927./28. šk. g. - 46. upisanih u I., 14 u II. i 13 u III. razred.

Zanimljivo je napomenuti da je u svibnju 1928. godine škola organizirala svoju, vjerojatno prvu, stručnu ekskurziju u Koromačno, kamionom, posjet Tvornici cementa.

Bez obzira na status "slobodne", škola je bila obvezatna za učenike do 14. godine života. To primjerice vidimo iz opomene, uz prijetnju novčanom kaznom, upućene Viktoru Kranjcu, koji je kasnije ipak bio oslobođen te obveze zbog specifičnih prilika u porodici.

Škola je odmah opravdala svoje postojanje jer su doskora učinjeni napor za njeno ponovno otvaranje. Tako je 19. 09. 1929. gradonačelnik uputio molbu Ministarstvu za obrazovanje u Rim kojom je tražio da se otvori barem dvogodišnja srednja škola rudarskog usmjerenja. Na osnovu toga zahtjeva i pribavljenog mišljenja, ministar za obrazovanje Giuliano Balbino donio je 13.10.1929. dekret kojim se u Labinu otvara dvogodišnji tečaj stručnog školovanja, industrijskog (rudarskog) usmjerenja, za učenike i učenice.

Briga nad školom povjerena je općini. Ona je 9. 12. 1929. objavila Proglas kojim je pozvala učenike i učenice da se upišu na novoootvoreni dvogodišnji tečaj srednjega usmjerenog obrazovanja (Corso secondario biennale di avviamento al lavoro). Iz njega je proizlazilo da ta škola nije bila obvezatna. Vrijeme nastave bilo je utvrđeno, od 8,30 do 12,30 sati, a upis je bio besplatan. Općina je zatražila financijsku potporu vlade i dobila ju je pod uvjetom da i sama osigura dotadašnji iznos koji je izdvajala za školu. Iste godine općina je izradila plan sanacije srednje škole zatvorene 1928., čiji su ukupni dugovi iznosili preko 32.000 lira, s tim da je vrijednost inventara predanog Općini iznosila oko 23.000 lira. Općina je u istoj godini uputila Ministarstvu za obrazovanje zahtjev za ponovno otvaranje trogodišnje srednje škole obrazlažući

ga činjenicom da ima 3.000 učenika u 29 osnovnih škola sa 56 nastavnika i 15 petih (završnih) razreda. Pritom je ujedno zatražila podršku školskog inspektora u Puli, didaktičkog direktora za Labin u Vodnjanu, istarskog prefekta u Puli, Pokrajinskog savjeta za privredu u Puli i predsjednika pokrajinskog rektorata za Istru u Puli. Labinska inicijativa urodila je plodom tek 1936. godine kada je 20. listopada škola opet postala trogodišnja, s nazivom Kraljevska drugostepena srednja industrijska stručna škola muška (rudarskog smjera) i ženska (Regia scuola secondaria di avviamento professionale industriale maschile (Tipo minerario) e femminile).

Prostorno, škola je zadržala raniju razinu, s tim da je 1935. godine iznajmila za 70 lira mjesečno prostoriju u zgradi Lazzarini za potrebe stolarske radionice. Sportske aktivnosti odvijane su na terenima GIL-a, a u zimskim mjesecima i u slučaju lošeg vremena kao sportska dvorana korišteno je Malo kazalište.

Školske godine 1937./38. škola je bila ekipirana sljedećim nastavnicima: dr. Antonio Millia (talijanski jezik, zemljopis), dr. Mario Lonza (talijanski jezik), dr. Concetto Licciardi (matematika, prirodne znanosti, higijena), Rodolfo Caputo (krasnopis, geometrijsko crtanje), Iginio Silli (obrada drva i željeza), Cesare Paniero (praktična nastava), Beniamina Milito (domaćinstvo, računovodstvo), prof. Anna Creulig (njemački jezik), prof. Felice Degiuli (zborni pjevanje), dr. Galliano Paliaga (vojna kultura), don Giuseppe Chiavalon (vjeronauk), Bartolomeo Cerlam (fizički odgoj). Direktor škole bio je dr. ing. Carlo Ceol (primijenjene znanosti, rudarstvo, računovodstvo, tehničko crtanje). U određenim razdobljima spominju se i nastavnici: Dario Ursini (prirodne nauke), Dolores Vollam (ženski radovi), prof. Cosseto, Andrea Caus i Cinco Desiderio.

Iz 1937. godine sačuvan je poziv za upis, a kao zanimljivost ističem da je uz uobičajene dokumente trebalo predočiti i liječničko uvjerenje o izvršenom cijepljenju, eventualno preboljenim velikim boginjama i o sposobnosti vida.

Završni izvještaj o praktičnim vježbama u drvu i željezu za šk. g. 1937./38. ukazuje da su postignuti zadovoljavajući rezultati i da su pohvaljeni radovi izloženi na izložbama u Labinu i Puli.

Dostupna dokumentacija ne pruža nam dovoljno uvida u život i rad škole. Ipak, iz nekih bilježaka saznajemo da su se učenici ponašali sasvim "prirodno", kao i danas. Tako se, primjerice, 25. 04. 1940. jedan razred nije pojavio u dogovoreno vrijeme za posjet radionici u Krapnu. Direktor je naredio da se svima umanju ocjena vladanja za bod. Primjeri nedoličnog ponašanja iskazivali su se u lomljenju klupa, presjecanju žica školskog zvona ili bacanja ostataka glavica kupusa na prof. Martinuzzija i sl. U takvim akcijama prednjačili su uglavnom loše ocijenjeni učenici.

Financijski, škola je stalno imala problema. Primjerice, 1940. godine škola je dobila od općine 1.300 lira za potrošni materijal, a bilo je dogovoreno da će dobivati 250 po razredu, što znači da je za 7 razreda trebala dobiti 1.750 lira.

U ovom obliku škola je radila do 1946. godine.

DOPUNSKA ŠKOLA ZA UČENIKE U PRIVREDI

Odlukom općine Labin broj 42 od 9. 03. 1921. osnovana je Dopunska škola za naučnike (Scuola complementare per apprendisti). Općina je preuzela obvezu da godišnje osigura 1.600 lira, prostorije i namještaj za školu, čišćenje, te da snosi snosi troškove struje, vode i ogrjeva.

Kako je već navedeno, ova je škola prihvaćala učenike s navršениh 14 godina života, pod uvjetom da su završili pet razreda osnovne škole. Njeno sjedište bilo je u zgradi ex Negri.

Iz godišnjeg izvještaja o radu škole za šk.g. 1925./26. saznajemo da je nastava započela 5. studenoga i da je završila 28. lipnja. Škola je imala sljedeće odsjeke: industrijski, trgovački i odsjek šivanja, s ukupno 48 polaznika. Te godine bilo je uspješno 29 učenika, 7 ih nije položilo, 12 nije ocijenjeno zbog neredovitog pohađanja škole, a 1 nije ocijenjen zbog bolesti. U izvještaju se podvlači indolentno ponašanje učenika i neredovito pohađanje nastave te nezainteresiranost poslodavaca, zbog čega je uprava škole morala u više navrata intervenirati kod jednih i kod drugih. Po završetku školske godine održana je prigodna izložba učeničkih radova, a posebno su pohvaljeni ženski. Potpisnik ovog izvještaja je Guido Rumici, direktor škole. Sljedeći izvještaj, dakle onaj za školsku godinu 1926./27., potpisao je ing. Galliano Paliaga, što znači da je istovremeno bio direktor obiju srednjih škola u Labinu. I u njegovom izvještaju ukazuje se na problem neredovitog pohađanja nastave.

Odsjek mehaničara imao je tada ukupno 15 učenika, od kojih 7 u prvom, 3 u drugom i 4 u trećem razredu. Uspješno su položila prvi razred 4, a drugi 2 učenika.

Odsjek stolara, s ukupno 5 upisanih, 4 u prvom i 1 u drugom razredu, bilježio je sljedeći uspjeh: uspješno položilo prvi razred 1 i drugi razred 1 učenik.

Trgovačko usmjerenje imalo je 14 upisanih, 3 u prvom, 5 u drugom i 6 u trećem razredu. Prvi i drugi razred položila su po 2 učenika. Odsjek šivanja pohađalo je 13 učenika, od kojih 6 u prvom, 5 u drugom i 2 u trećem razredu. Razred su uspješno položile samo 2 učenice drugog razreda, a sve ostale morale su na popravni ispit. Treba naglasiti da je te 1926./27. godine prvi put otvoren rudarski odsjek sa 4 upisana učenika, od kojih su 3 uspješno položila razred. Direktor je zabilježio da je ovaj odsjek i inače imao najbolje rezultate.

TEHNIČKA RUDARSKA ŠKOLA

Upravo ovaj rudarski odsjek bio je poticajem, u razdoblju od 1937. do 1939. za otvaranje Tehničke rudarske škole. O tom se govori u dopisu Dopunske škole za učenike u privredi od 26. 10. 1937. upućenom gradonačelniku Labina. U njemu se predlaže ukidanje određenih nastavnih predmeta (nacrtna geometrija, računovodstvo, industrijsko zakonodavstvo) i uvođenje novih (fizika, kemija, elektrotehnika, mineralogija, strojarstvo i strojevi, rudarstvo, topografija). Iz dopisa proizlazi da se nastava održavala u večernjim satima (od 18 do 20), osim subote, a nedjeljom u jutarnjim satima od 8 do 12. Predloženo je i povećanje tjednog fonda sati od 10 na 14.

Sličnog sadržaja je i dopis upućen inspektoru Del Fabbri u Puli. U njemu se traži odobrenje za navedenu promjenu nastavnih predmeta i fond sati. Naglašava se da je sve to učinjeno radi poboljšanja stručnog obrazovanja u rudarskom centru, do kojega je naročito stalo vladajućem režimu.

Indikativan je i dopis iste škole koji je upućen direktoru rudnika u Krapnu. U njemu se navodi da Ministarstvo za obrazovanje smatra potrebnim otvoriti u Labinu, zbog specifičnih potreba, dvogodišnju Tehničku školu rudarskog smjera koja bi dopunila srednju stručnu rudarsku školu. Nova bi škola bila privremeno na teretu zainteresiranih poduzeća i društava, uz povremene državne dotacije. Općina je bila voljna uložiti 50.000 lira u tu školu, pa se dopisom tražilo da se Rudnik izjasni s kojim bi iznosom sudjelovao u tom projektu.

Sačuvana dokumentacija ne omogućava nam da precizno utvrdimo početak rada Tehničke rudarske škole, no svakako je to bilo 1939. Iz usmenih izjava polaznika znamo da je njeno sjedište bilo u današnjim prostorijama Zajednice Talijana u Labinu u Ulici Joakima Rakovca 4. Godine 1939. obje labinske srednje škole djeluju pod jedinstvenom upravom, a zajednički direktor im je ing. Carlo Ceol. Naziv tadašnjega srednjoškolskog "centra" glasio je: Kraljevska tehnička industrijska rudarska škola s pridodanom Kraljevskom drugostepenom stručnom industrijskom školom muškom i ženskom (Regia scuola tecnica industriale mineraria con annessa Regia scuola secondaria di avviamento professionale industriale maschile e femmine).

Tehnička rudarska škola bila je koncipirana i ustrojena vrlo suvremeno. I oprema je bila vrlo moderna, počevši od klupa (za svakog učenika posebna klupa s daskom za crtanje, svim potrebnim crtaćim priborom i papirom) do izuzetno dobro opremljenih laboratorija. Laboratorij za fiziku i kemiju nije ni po čemu zaostajao za inače tada čuvenima gimnazijskim laboratorijima. Postojali su svi potrebni geodetski instrumenti za precizno jamomjerstvo. Radionica za praktičnu obuku imala je također moderne strojeve među kojima su se isticala dvije tokarilice "Pasquin". Škola je imala i bogatu mineralošku zbirku, a raspolagala je i s najmodernijim dijaprojektorom sa zbirkom dijapozitiva u boji.

Škola je dakle, po opremi i po nastavnim programima posebno, značila osjetan skok u kvaliteti, pogotovo u odnosu na nižu srednju školu. I nastavni je kadar bio kvalitetan, posebno u prvim godinama djelovanja. Tijekom rata nastala je shvatljiva fluktuacija, pa su za nastavnike postavljeni i studenti.

U razdoblju od 1944. do 1946. radio je sljedeći nastavni kadar: prof. Rodolfo Caputo) nakon 1943. godine zamijenio je Ceola u svojstvu direktora i tu je dužnost obavljao do zatvaranja škole), Nider (talijanski jezik), don Chiavalon (vjeronauk, talijanski jezik, povijest, zemljopis), Bailo (kemija; bio je kemijski tehničar u Tvornici cementa), prof. Mina Clean (matematika), geometar Martinuzzi (topografija, tehničko crtanje, mineralogija), rudarski tehničar Sebeni (rudarstvo I), Andriano Prossen (rudarstvo II; bio je oficir stroja), geometar Orel (topografija), Iginio Silli (praktična nastava), Mario Furlani (fizički odgoj).

Posebno treba naglasiti da je u svojstvu tajnika škole neko vrijeme djelovao Aldo Negri, kapetan duge plovidbe, koji zbog bolesne noge nije mogao obavljati tu profesiju. Negri je imao značajan udio u ustaničkim danima 1943. godine kada je postavljen za komandanta Komande mjesta Labin, a kasnije, kao istaknuti borac i društveno-politički radnik, bio je član ZAVNOH-a kao predstavnik talijanskog stanovništva Istre. Poginuo je u stanciji Čerlenko kod Vrsara 6.04.1944.

Da bi se učenici stimulirali, organizirana su natjecanja s primamljivim nagradama, a postojale su i stalne godišnje nagrade, tako da je motivacija za učenje bila konstantno prisutna.

Nakon završetka dvogodišnjeg školovanja, u toj školi je slijedio trogodišnji studij u čuvenom rudarskom središtu Agordo kraj Belluna. Završeni studenti dobivali bi titulu "perito minerario" (rudarski tehničar).

Tehnička rudarska škola djelovala je u Labinu do 1946. godine

Rezimirajući, mogli bismo reći da se srednje školstvo u Labinu počelo razvijati između dva rata. Bez obzira na razvojne teškoće, ono je bilo u stalnom usponu, a najveće domete postiglo je s Tehničkom rudarskom školom. Očito je da je to školstvo paralelno pratilo zahuktalu iskopnu industriju (ugljen, boksit, cement) pružajući joj potrebne kvalificirane kadrove.

Mnogi od tih nekadašnjih učenika labinskih srednjoškolskih ustanova do 1945./46. dali su nakon oslobođenja, a daju i danas stručne, priznate i sposobne kadrove Labinštini i šire.

(Tullio Vorano, povjesničar, voditelj Narodnog muzeja u Labinu)